

Môžeme byť spokojní?

Pod týmto názvom sme otvorili v čísle 5/93 diskusiu o situácii v našej starostlivosti o životné prostredie a problémoch okolo jeho kvality. Podnietilo nás k tomu stanovisko Spoločnosti pre trvalo udržateľný život v SR, prijaté na ustanovujúcom valnom zhromaždení 5. mája 1993. Niet dôvodu na spokojnosť bol názov tohto prierezového hodnotenia životného prostredia v SR, ktoré veľmi kriticky rozobralo rôzne aspekty starostlivosti o kvalitu životného prostredia. Redakcia toto hodnotenie poslala ministrovi životného prostredia J. Zlochovi so žiadosťou o zaujatie stanoviska k nemu a prípadne aj o príspevky pracovníkov ministerstva k niektorým tematickým okruhom. Na odpoveď sme čakali dlhší čas, a tak sme reakciu MŽP SR mohli publikovať až v čísle 2/94.

Do tejto diskusie sme okrem toho zaradili a budeme zaraďovať také príspevky, ktoré kriticky rozoberajú niektoré hľadiská starostlivosti o životné prostredie. Bol to príspevok R. Spáčilovej v čísle 6/93, ktorá sa pýtala či jestvuje nová paradigma pre ekologickú politiku na Slovensku a článok E. Romančíkovej v čísle 1/94 o zvýšení účinnosti verejných financií v systéme starostlivosti o životné prostredie.

Do diskusie budeme zaraďovať aj konkrétne aktivity a návrhy, ktoré môžu prispieť k zvýšeniu úrovne starostlivosti o životné prostredie, ako je v tomto čísle výzva M. J. Lisického k spolupráci v rámci Slovenskej ekologickej spoločnosti.

Problémov, ktoré súvisia so starostlivosťou o životné prostredie na Slovensku, je veľa. Svedčia o tom aj mnohé ďalšie príspevky, ktoré priebežne publikujeme v našom časopise. Redakcia má záujem pokračovať v tejto diskusii a očakáva ďalšie aktuálne, vecné a kritické príspevky.

Milan Ružička
hlavný redaktor

Ochrana prírody v aktivitách SEKOS

Jedným z najzávažnejších dokumentov ostatných rokov je *Globálna stratégia pre biodiverzitu*. Pripravovalo ju počas troch rokov vyše 500 špičkových svetových odborníkov, ale viac ako rok po zverejnení tohto dokumentu je problematika ochrany biodiverzity, žiaľ, stále skôr módnym spestrením rôznych, najmä politických deklarácií, než predmetom stanovovania aktuálnych priorít vedeckého výskumu. Ekológovia zaoberajúci sa relevantnými problémami sú v defenzíve a problematika kvality nášho životného prostredia sa nežiadúco redukuje na technologické a plánovacie procesy. Orgány, ktoré rozhodujú o spôsoboch riešenia naliehavých environmentálnych problémov, rozhodujú bez patričných základných vedomostí a možnosti ich aplikácie. Paradoxom však je, že tento nedostatok nepocitujú, alebo mu neprikladajú význam. Sme svedkami existenčného tlaku už aj na existujúce výskumné štruktúry, nehovoriac o beznádeji rozvoja tejto a súvisiacich vedných disciplín.

Na tomto neradostnom stave má však zásaluhu aj nedôslednosť a nejednotnosť odborných a vedeckých pracovníkov, ktorí priamo alebo sprostredkované v oblasti ochrany prírody pracujú. Dovolili sme, aby sa v povedomí laickej verejnosti ochrana prírody zafixovala zjednodušene ako súbor rigidných opatrení, obmedzujúcich slobodu jednotlivca. Dovolili sme, aby si široká verejnosť stotožnila ekoló-

giu s problémom životného prostredia človeka a ako ekológa akceptovala kohokolvek, kto má ambície o ňom v masmédiách hovoriť.

Ak si ktokoľvek namýšľal, že november 1989 bude bodom obratu nielen v politike, ale aj v kultivovanejšom a zodpovednejšom vzťahu k prírodnému prostrediu, vytriezvel. Od r. 1990 sa síce dlhodobé snahy prejavili čiastkovými organizačnými úspechmi (vzniklo viacero ekosozologicky profilovaných pracovísk na vysokých školách a v SAV, Fakulta ekológie TU Zvolen, Slovenská ekologická spoločnosť pri SAV atd.), ale nové ustanovizne sú odkázané na živorenie a niektoré staršie sa rušia (napr. Slovenský ústav ochrany prírody). Slovenská republika vstupuje aj v tejto oblasti do medzinárodného spoločenstva a berie na seba záväzky, ktoré v plnom rozsahu nemá kto odborne garantovať. Mešká rozpracovanie závažných medzinárodných dohôd a dokumentov do národných stratégií (spomeňme len Agendu 21, Biodiverzitu, Ramsarskú alebo Bernskú konvenciu). Aktivity slovenských odborníkov v príslušných medzinárodných organizáciách (IUCN, WWF, UNEP) sa často považujú skôr za ich osobné záujmy než „conditio sine qua non“.

Tieto a mnohé ďalšie problémy sa vypuklo prejavili aj na vlnajšom seminári o ochrane biodiverzity na Slovensku a odrazili sa aj v záveroch a odporúčaní rozoslaných

kompetentným ministrom. (Mimochodom, ani „naše“ ministerstvo životného prostredia dodnes nenašlo korunky, ktoré prisľúbilo na vydanie zborníka zo seminára.)

Výbor Slovenskej ekologickej spoločnosti sa domnieva, že východiskom je čeliť nepriaznivým podmienkam vyššou koordinovanosťou a výmenou informácií nielen v oblasti ekológie, ale aj ekososológie, ktorú tiež považuje za oblasť svojej pôsobnosti. Ak sa nájde dostatočný počet záujemcov o odbornú spoluprácu v oblasti ekologických (ale i axiologických a filozofických) problémov ochrany prírody, mieni ustanoviť ekososologickú sekciu SEKOS. Jej zmyslom je združiť pracovníkov v tejto oblasti a vytvoriť pre nich zatiaľ aspoň sieť pre intenzívnejšiu výmenu odborných informácií (výskum, manažment, literatúra, štipendia a pod.). Svoju opodstatnenosť musí potvrdiť schopnosťou koncepcie a jed-

notne reagovať na aktuálne výzvy a problémy. Agenda 21 v 31. kapitole hovorí, že pre nájdenie hlavného článku a získanie praktického know-how konceptu bude treba v environmentálnej oblasti posilniť existujúce multidisciplinárne metódy a spracovať ďalšie medzidisciplinárne štúdie, v kapitole 35 sa deklaruje presvedčenie účastníkov konferencie OSN v Riu de Janeiro, že sa veda začína v rastúcej miere chápať ako podstatná zložka hľadania schodnej cesty k trvalo udržateľnému životu.

Ekososológia má v týchto úlohách významné postavenie a záujemcovia o spoluprácu sa môžu prihlásiť na adresu výboru SEKOS (814 99 Bratislava, Štefánikova 3, P. O. Box 254).

Mikuláš J. Lisický

Ta naše čítanka česká...

Záměr prozkoumat české (československé) čítanky pro žáky základních škol vznikl v rámci grantového výzkumného projektu MŽP ČR (FMŽP ČSFR) „*Životní prostředí, hodnoty, etika*“ r. 1992. Myšlenka, podle níž se čítanky a další učebnice podílejí na utváření vztahu jedince k přírodě a životnímu prostředí, je přijatelná. Obsahová analýza téměř 9000 stran čítankového textu od r. 1900 (1898) až do r. 1989 ukázala, že to s tématem životního prostředí v našich čítankách není nijak slavné a že kdysi - což jsme nečekali - to bylo lepší.

Téměř devadesát let je dlouhá doba provokující k otázce „*kdy to tedy bylo nejlepší?*“. Nuže z hlediska péče autorů čítanek o životní prostředí se jeví jako nejlepší čítanky z dob Rakouska-Uherska (kde podle našich očekávání nic takového ještě být nemělo!) a snad ještě lépe čítanky z doby - okupace. Nejvíce se o přírodě a životním prostředí mluví v čítankách 60. let - bohužel tónem právě opačným, nežli environmentálním. A „*kdy to bylo nejhorší?*“ Podle očekávání - v 50. letech, kdy téma přírody a životního prostředí bylo zcela vytlačeno tématy jinými, většinou ideovými. „Z komínů se kouří... a to je dobře“ - říká čítanka té doby. Na rozdíl od čítanek z doby mocnářství, nad jejichž bohaté artikulovaným viděním problému (!) životního prostředí - zejména ve srovnání s rétorikou dneška - s úctou žasneme.

Obdivuhodná je vyváženost čítanek let meziválečných a okupačních. Zejména čítanky z okupačního období byly překvapením, nejen svou úrovní, ale i nepřítomností (námi očekávaných) ideologických témat.

Prosté téma životního prostředí se v čítankách objevuje ve standardním procentuálním zastoupení - zhruba do 15 %

textu. Platí, že tématu životního prostředí a přírody v čítankách ubývá úměrně tomu, jde-li o vyšší postupný ročník. Pro žáky 6. tříd již životní prostředí a příroda v čítankách vlastně neexistují. Co je zajímavé - čítanky sice vědí o nedobřím vztahu člověka k přírodě (zejména ty starší), ale nehledají viníka (až po r. 1989). Pouze v jednom případě (z r. 1960) se objevuje informace o tom, že průmyslová společnost může plodit kritický vztah k životnímu prostředí.

Po druhé světové válce se v čítankách prosadil naprostý instrumentalismus, provázený optimismem, a současně byl mnohem méně zastoupen názor (např. ve srovnání s meziválečným obdobím), podle něhož má příroda hodnotu sama o sobě a nejen „skrze“ člověka. Nosičem pozitivního názoru na přírodu je v čítankách spíše poezie a ilustrace, nežli próza. Náznaky citové rovnocennosti přírody a člověka jsou častější v čítankách meziválečných, méně okupačních a pak pozdějších.

Podrobná obsahová analýza je v mnohém překvapivá, nevyznívá však ve prospěch environmentalismu. Spíše platí, že se sílením vědomí krize životního prostředí v našich čítankách mizelo téma přírody a životního prostředí - a to téměř přímo úměrně. Jaký vliv to mělo na generace žáků, pro něž byla čítanka každodenním chlebem, lze domyslet. Prostudování čítanek vydaných v České republice po r. 1991 opravňuje k optimismu: je to něco zcela jiného, duch environmentalismu se tu již prosadil.

**Stanislav Hubík
Oldřich Chytil**